

ذنب مغیث

طالبہ

گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، لاہور

مجلہ ”راوی“ دا پنجابی شاہ مکھی تے گور مکھی حصہ (مڈھتوں 1947ء تک)

Abstract:

Government College Lahore is an ancient and great educational institution. This institution has produced worthy and honorable personalities in every field of life. 'The Ravi' magazine of Government College Lahore is a fine proof of its spectacular literary traditions since 1906. The basic purpose of this magazine has always been to explore the creative skills of 'Ravians' and to provide their creative energies a path/direction. English was the editorial of the magazine 'The Ravi' from the very beginning. The publication of Punjabi Shahmukhi script was started from 1910, Urdu from 1911, Hindi from 1921 and Punjabi Gurmukhi from 1923. The scripts of Shahmukhi and Gurmukhi had been published in the Punjabi portion of 'The Ravi'. Editorials, stories, dramas, poems and 'ghazals' were included in these scripts. Punjabi section had regularly been published till 1947 and it was stopped after the creation of Pakistan. Then the separate editorial of Punjabi in 'The Ravi' was revived in 2016 again. Through this article, contribution of the magazine 'The Ravi' pertaining to Punjabi literature till 1947 have been analyzed.

گورنمنٹ کالج، لاہور (موجودہ جی سی یونیورسٹی، لاہور) پچھلے 153 سالوں میں اپنی
شاندار تے جاندار روایتیں نال علم تے ادب دے طالبانوں روٹن تے چمکدے ستارے بنان وچ
رُجھیا ہویا اے۔

گورنمنٹ کالج، لاہور پہلی جنوری 1864ء نوں قائم ہويا۔ ڈاکٹر لائبرٹ نوں کالج دا پہلا پرنسپل مقرر کیتا گیا۔ پہلے پہل ایس کالج لئی راجہ دھیان سنگھ دی حویلی نوں کالج تے ہاسٹل لئی ورتیا گیا۔ (1) فیر ایہہ کالج کئی ہور عمارتاں وچ عارضی طور تے قائم رہیا تے اخیر 1876ء نوں موجودہ عمارت بنائی گئی تے کالج مستقل طور تے استھتہ منتقل ہو گیا۔ (2) گورنمنٹ کالج توں فارغ ہون والے طلبا تے طالبات نوں ”راویز“ آکھیا جاندا اے تے مئی 1907ء نوں سبھ توں پہلے گورنمنٹ کالج، لاہور توں فارغ ہون والے طلبہ نوں ایہہ اعزازی ناں دتا گیا۔ (3) گورنمنٹ کالج، لاہور دا موٹو ”سکھن دی لگن موٹو“ (Course to know) اے۔ ایسے پاروں ڈاکٹر لائبرٹ طلبا دی تعلیم و تربیت دے نال نال بہت ساریاں نصابی تے ہم نصابی سرگرمیاں انجام دیندے رہے۔ (4)

2002ء نوں ایس کالج نوں یونیورسٹی دا درجہ دے دتا گیا۔ گورنمنٹ کالج، یونیورسٹی وچ اج کل کئی نویں ڈیپارٹمنٹ وی قائم ہو گئے نیں تے پڑھیاں دی گنتی 13,000 نالوں ودھ چکی اے۔ (5) **مجلہ راوی دا تعارف:**

مجلہ ”راوی“ گورنمنٹ کالج دیاں شاندار ادبی روایتاں دا مونہہ بولد اثبوت اے۔ ”راوی“ دا معیار اج وی اوہی اے جو اک صدی پہلاں اپنے آغاز ویلے سی۔ مڈھ وچ ”راوی“ نوں ریکارڈ لئی تے کالج دے خزانے دے طور تے ورتیا جاندا سی پر طلبا دیاں ذہنی صلاحیتاں نوں مد نظر رکھدیاں ہویاں ”راوی“ نوں ادبی مجلے دا درجہ دے دتا گیا۔ ”راوی“ دی اشاعت توں پہلاں 1900ء نوں "The Annual" شروع ہويا جیویں درج ذیل حوالے توں پتہ لگدا اے:

1900 June: A College magazine "The Annual" was started with P.S. Allen as editor. (6)

گورنمنٹ کالج دے میگزین "The Annual" نوں ریکارڈ دے طور تے ورتیا جاندا سی تے ایہہ سالانہ چھپدا سی۔ فیر جولائی 1906ء نوں ”راوی“ دا پہلا شمارہ چھپیا جیہڑا 12 صفحاں داسی۔ 1908ء نوں سبھ توں پہلے ”راوی“ دی ادارت لئی اک طالب علم ایڈیٹر مقرر ہويا جیہدے توں نویں روایت قائم ہوئی۔ 1909ء نوں ”راوی“ موجودہ سائز وچ چھپنا شروع ہو گیا کیوں جے پہلاں ایہدا سائز چھوٹا سی۔ (7)

مجلہ ”راوی“ دے آغاز ویلے انگریزی زبان رائج الوقت سکے دی حیثیت رکھدی سی ایس لئی ایہدا ایڈیٹریل بورڈ وی شروع توں ای انگریزی سی تے سارا مجلہ صرف اکو زبان یعنی انگریزی وچ ای

چھپد اسی۔ 1911ء نوں پہلی واری ایہدے وچ اُردو دے صفحے چھپے۔ 1919ء توں اُردو سیکشن انگریزی توں وکھ ہو گیا تے ایہدے پہلے ایڈیٹر معروف ادیب احمد شاہ بخاری پطرس بنے۔ ”راوی“ وچ ہندی (دیوناگری) لکھتاں 1921ء نوں چھپنیاں شروع ہوئیاں۔ پنجابی (شاہ مکھی) صفحات 1910ء نوں چھپنے شروع ہوئے سی تے حصہ اُردو دے نال ای پنجابی دے چند صفحے چھپدے سن۔ 1925-26ء توں بعد پنجابی دے دو سیکشن وکھو وکھ شروع کیے گئے۔ ایس توں پہلاں چند صفحے ای چھپدے سن۔ جد کہ پنجابی (گور مکھی) رسم الخط نوں 1923ء نوں ”راوی“ وچ شامل کیتا گیا۔ 1947ء تیکر پنجابی شاہ مکھی تے گور مکھی باقاعدگی نال چھپدے رہے پر افسوس پنجابی دے ایہہ دونوں حصے قیام پاکستان توں فوراً بعد ”راوی“ وچوں ختم کر دتے گئے تے ”راوی“ دے اُردو حصے نال ای پنجابی دیاں کچھ لکھتاں چھپدیاں رہیاں۔ (8) 2016ء نوں 69 سال دوبارہ ”راوی“ دی وکھ مجلس ادارت بحال ہوئی تے ”راوی“ دا پنجابی حصہ وکھرا کر دتا گیا۔

مجلّہ ”راوی“ اپنے اندر ہر زبان تے ہر قسم دیاں ادبی تے تخلیقی کارنامیاں نوں سمیٹے ہوئے اے تے ایس مجلّے دا بنیادی مقصد ہمیشہ راویز دیاں تخلیقی صلاحیتاں نوں نکھار کے اوہناں دیاں تخلیقی قوتاں نوں اک سمت تے جہت عطا کرنا رہیا اے۔

مجلّہ ”راوی“ وچ حصہ پنجابی دا تعارف:

گورنمنٹ کالج (موجودہ جی سی یونیورسٹی، لاہور) دے مجلّہ ”راوی“ وچ ایس کالج دیاں تعلیمی، ادبی تے تہذیبی روایتاں دی پوری تاریخ محفوظ اے تے ایس روایت نوں جی سی یونیورسٹی، لاہور دے طالب علم تے اساتذہ اپنیاں لکھتاں نال ہر سال بڑے اعتماد تے سلیقے نال اگے ودھا رہے نیں۔

مجلّہ ”راوی“ دے اج تیکر چھپے سارے شمارے گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، لاہور دی لائبریری وچ موجود نیں۔ مجلّہ ”راوی“ نوں اک سو گیارہ (111) ورہے گزر چکے نیں تے ایہناں گزریاں ویلیاں وچ پنجابی لکھتاں دی تعداد نوں وی فروغ ملیا اے۔ جیویں مڈھ وچ پنجابی دے صرف تن چار صفحے ای شائع کیے جاندے سن فیر ہولی ہولی صفحیاں دی تعداد وچ وادھا ہوندا رہیا تے 1947ء تیکر پنجابی شاہ مکھی رسم الخط دیاں لکھتاں دی تعداد ساڈھے چار سو توں ودھ تے گور مکھی دی وی چار، ساڈھے چار سو دے نیڑے اے۔ (ایہناں لکھتاں دی تعداد گھٹ نہیں پر ضرور ودھ ہو سکدی اے)

”راوی“ وچ مڈھ یعنی 1910ء توں 1922ء تیکر صرف شاہ مکھی رسم الخط وچ چند صفحے

چھپدے ہوندے سن پر 1923ء توں گورکھی دا پہلا صفحہ چھپیا تے اوس توں بعد دونوں رسم الخط وکھری مجلس ادارت نال چھپنے شروع ہو گئے تے ایہہ سلسلہ 1947ء تک جاری رہیا۔ پنجابی (شاہ مکھی تے گور مکھی) حصے دے مڈھ توں 1947ء تیکر دے مختلف شماریاں دیاں مدیراں دی تفصیل ملاحظہ کرو:

- 1- مجلہ ”راوی“ 1923ء دے ایڈیٹر کپور سنگھ باجوہ۔
- 2- مجلہ ”راوی“ 1925ء (جنوری، فروری، مارچ، اپریل، اکتوبر) دے ایڈیٹر شیر سنگھ گیانی۔
- 3- مجلہ ”راوی“ 1926ء (اپریل، مئی، جون، اکتوبر، نومبر، دسمبر) دے ایڈیٹر شیر سنگھ گیانی۔
- 4- مجلہ ”راوی“ 1927ء (نومبر، اکتوبر) دے ایڈیٹر کرشن سنگھ۔
- 5- مجلہ ”راوی“ 1928ء (مئی، اکتوبر، نومبر، دسمبر، جنوری، فروری، مارچ) دے ایڈیٹر کرشن سنگھ۔
- 6- مجلہ ”راوی“ 1929ء (جنوری، فروری، مارچ، اپریل) دے ایڈیٹر گیانی بلدیو سنگھ لوتھر۔
- 7- مجلہ ”راوی“ 1929ء (اکتوبر، نومبر، دسمبر) دے ایڈیٹر کپور سنگھ۔
- 8- مجلہ ”راوی“ 1930ء (جنوری، فروری، مارچ، اپریل) دے ایڈیٹر کپور سنگھ۔
- 9- مجلہ ”راوی“ 1931ء (اکتوبر، نومبر) دے ایڈیٹر کیسر سنگھ۔
- 10- مجلہ ”راوی“ 1932ء (مارچ، اپریل، نومبر) دے ایڈیٹر گوردیال سنگھ کھوسلہ۔
- 11- مجلہ ”راوی“ 1933ء (جنوری) دے ایڈیٹر گوردیال سنگھ کھوسلہ۔
- 12- مجلہ ”راوی“ 1933ء (فروری، مارچ، جون، اکتوبر، نومبر) دے ایڈیٹر گیان سنگھ۔
- 13- مجلہ ”راوی“ 1934ء (جنوری، فروری) دے ایڈیٹر گیان سنگھ۔
- 14- مجلہ ”راوی“ 1934ء (مئی، جون، نومبر) دے ایڈیٹر بادا بھوپندر سنگھ۔
- 15- مجلہ ”راوی“ 1935ء (فروری) دے ایڈیٹر بادا بھوپندر سنگھ۔
- 16- مجلہ ”راوی“ 1935ء (جون، جولائی، نومبر، دسمبر) دے ایڈیٹر بادا بھوجن سنگھ۔
- 17- مجلہ ”راوی“ 1936ء (مارچ، نومبر، دسمبر) دے ایڈیٹر بادا بھوجن سنگھ۔
- 18- مجلہ ”راوی“ 1937ء (جنوری، مارچ، اپریل، مئی، جون، اکتوبر، نومبر) دے ایڈیٹر گورچرن سنگھ۔
- 19- مجلہ ”راوی“ 1938ء (جنوری، فروری) دے ایڈیٹر گورچرن سنگھ۔
- 20- مجلہ ”راوی“ 1938ء (اپریل، مئی، جون، اکتوبر، نومبر، دسمبر) دے ایڈیٹر پریتم سنگھ۔

- 21- مجلہ ”راوی“ 1939ء (فروری) دے ایڈیٹر پریتم سنگھ۔
 - 22- مجلہ ”راوی“ 1939ء (مئی، جون، اکتوبر، دسمبر) دے ایڈیٹر جسپر سنگھ۔
 - 23- مجلہ ”راوی“ 1940ء (جنوری، فروری، مارچ، اپریل) دے ایڈیٹر چرن جیت سنگھ کیانی۔
 - 24- مجلہ ”راوی“ 1940ء (مئی، جون، نومبر، دسمبر) دے ایڈیٹر ست نام سنگھ ہتکاری۔
 - 25- مجلہ ”راوی“ 1941ء (فروری، مارچ) دے ایڈیٹر ست نام سنگھ ہتکاری۔
 - 26- مجلہ ”راوی“ 1941ء (مئی، نومبر) دے ایڈیٹر کرتار سنگھ باوا، گور بخش سنگھ۔
 - 27- مجلہ ”راوی“ 1942ء (جنوری، مارچ، اپریل، نومبر) دے ایڈیٹر کرتار سنگھ باوا، گور بخش سنگھ۔
 - 28- مجلہ ”راوی“ 1942ء (جون) دے ایڈیٹر اوتار سنگھ، گرچن سنگھ انتظار۔
 - 29- مجلہ ”راوی“ 1943ء (جنوری، فروری) دے ایڈیٹر اوتار سنگھ، گرچن سنگھ انتظار۔
 - 30- مجلہ ”راوی“ 1943ء (جون) دے ایڈیٹر پریتم سنگھ ناگی، زیندر سنگھ رندھیر۔
 - 31- مجلہ ”راوی“ 1944ء (نومبر، دسمبر) دے ایڈیٹر سُدرشن سنگھ باجوه۔
 - 32- مجلہ ”راوی“ 1945ء (مئی، اپریل) دے ایڈیٹر گوراندر جیت سنگھ کیتھ۔
 - 33- مجلہ ”راوی“ 1946ء (جون) دے ایڈیٹر گوراندر جیت سنگھ کیتھ۔
- ایہناں شماریاں وچ شاہ مکھی (رسم الخط) دے 39 تے گورکھی (رسم الخط) دے 47 ادارے شامل نیں۔ حصہ شاعری وچ شاہ مکھی (رسم الخط) دیاں 121 تے گورکھی (رسم الخط) دی 220 آزاد تے معرا نظماں، غزلاں، رباعیاں، کوتا، کافیاں، گیت، سی حرفیاں شامل نیں۔ حصہ نثر وچ شاہ مکھی (رسم الخط) دیاں 146 تے گورکھی (رسم الخط) وچ 172 مختلف مضمون، کہانیاں، ڈرامے، مکالمے، انشائیے، چٹکے، وغیرہ شامل نیں۔

پنجابی شاہ مکھی لکھتاں دا تجزیہ

”راوی“ دے شاہ مکھی حصے وچ ادارے، شاعری تے نثر شامل ہوندى سی جیہدا مختصر تجزیہ درج ذیل اے:

ذیل اے:

(1)۔ ادارے:

اداریہ (Editorial) توں مراد ایڈیٹروں لکھی جان والی تحریر اے۔ ایس تحریر وچ ایڈیٹریاں

مدیر اپنے دور دے مسائل یا واقعات نوں بیان کردا اے تے اپنے ذاتی تاثرات نوں وی ادارے وچ تھان دیندا اے۔ انج جتھے رسالے دی لوڑ تحت ادارے لکھیا جاندا اے اوہتے ادارے اک تاریخی دستاویز وی بن جاندا اے۔ ”راوی“ دے اداریاں دی مدد نال سانوں اوس ویلے دے گورنمنٹ کالج بارے لفظاں راہیں کئی تاریخی گلاں دا وی پتہ لگدا اے۔ ڈیڈھ سو ورھیاں توں ودھ عرصہ گزرن دے بعد وی گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، لاہور اپنیاں روایتاں نال ٹیسی تے وے۔ اکتوبر 1932ء وچ گوریال سنگھ کھوسلہ نے ایڈیٹریل وچ نویں آن والے منڈیاں تے گورنمنٹ کالج، لاہور دا گرمیاں دیاں چھٹیاں توں بعد دا منظر درج ذیل لفظاں راہیں پیش کیتا اے۔ ملاحظہ کرو:

”گرمیاں دیاں چھٹیاں دے بعد کالج کچھ نواں نواں نظر آؤندا ہے۔ ایس نویں پن دی وجہ صرف ایہہ نہیں کہ کالج تے ہاسٹل دیاں کندھاں تے سفیدی ہو گئی ہندی اے یاں بہت سارے نویں منڈے آگئے ہندے نیں۔ نویاں سفیدیاں تے نویاں شکلاں تاں ہونیاں ہی ہونیاں، ایہناں دا صرف ایہہ مطلب ہے کہ ہور کئی سالاں واسطے کالج دے ٹٹن دا کوئی خطرہ نہیں۔ پر اک ہور گل ہے جس کر کے کالج چھٹیاں دے پہلے توں کچھ وکھرا سد ا ہے۔ اوہ ہے ایہناں نویاں منڈیاں دے نویں طریقے اوہ ایس کالج دیاں رسماں توں واقف نہیں ہندے بھاویں کالج دے پراسپیکٹس وچ ایہہ تاں لکھیا ہندا ہے کہ منڈیاں کولوں اُمید کیتی جاندی اے کہ اوہ کالج تے ہاسٹل وچ جتھوں تک ہو سکے انگریزی زبان وچ گل بات کرن پر اپنا کافی نہیں۔ ایس لئی ضروری ہے کہ ایس مدرسے دے قاعدے سمجھن نوں کچھ دیر لگ جاوے۔“ (9)

مئی، جون 1939ء دے اک ہور ایڈیٹریل وچ جسیر سنگھ باوا ”راوی“ دے ایڈیٹراں دیاں روایتاں تے تہذیبیاں وچ تبدیلی نہ آن بارے دسدے نیں:

”سانوں سردار پریتم سنگھ جی نے کن وچ آکھیا سی کہ راوی دے ہر ایڈیٹر دی قلم پچھے ہو گزرنے ایڈیٹراں دیاں روحاں کم کر دیاں ہن، راوی دی چال وچ کدی فرق نہیں پیندا۔“ (10)

فروری 1943ء دے ایڈیٹر اوتار سنگھ، گورنمنٹ کالج، گورداس پورہ، لاہور

واسطے لکھ دے نیں:

”پنجابی کیوں اپنی کچھے ہے؟ پنجابیاں کیوں ایس نوں صرف گھریاں والیاں کپڑیاں دا درجہ دے رکھیا ہے؟ اس داسبھ توں وڈا کارن مینوں تاں ایہو جاچدا ہے کہ ایہہ زبان ملک دے کم کار لئی ورتی نہیں جاندی۔ زبان دی ترقی لئی ایہہ ضروری ہے کہ حکومت دے کم کار وچ اس نوں

ورتیا جائے۔“ (10)

(2)۔ شاہ مکھی شاعری:

حصہ پنجابی (شاہ مکھی) وچ 121 شعری نمونے موجود نیں تے ایہناں وچ زیادہ تر آزاد تے معر انظمں شامل نیں جیہناں وچ منافقت، انسان دوستی، دکھاں غماں دا ذکر، رشتیاں ناٹیاں دا ذکر، عشق مجازی توں علاہ عشق حقیقی دا ذکر وی کیتا گیا اے۔ رشتیاں ناٹیاں دے ذکر لئی نظم دی وگی ویکھو:

چھٹی وچ اسکول ہوئی چروکئی! لال نہ میرا مڑیا ڈاڈھی دھپ اے
کیوں نہیں ہائے مڑیا سمجھ نہ آوندی! چنتا ایہو مینوں پئی اے ستاوندی (11)
نظمیں توں علاوہ غزلاں، گیت، رباعیاں، کافیاں تے کوتاوی لکھیاں گئیاں نیں۔ اک کوتا
وچ رب، حسن تے آدمی دا تعلق انج بیان کیتا گیا اے:

رب نے حسن بنا کے جگ وچ اپنی جھلک دکھائی
حسن ویکھ کے پریم اُملیا دل نوں چنیک لائی (12)

(3)۔ شاہ مکھی نثر:

نثری حصے وچ مکالمے/ ڈرامے، کہانیاں، مضمون تے انشائیے شامل میں جیہناں وچ کسے شاعر دی شخصیت تے فن، اوس ویلے دے معاشرتی مسائل، رومانوی داستاناں دا ذکر، تعلیمی مسائل، پنجابی زبان تے ادب دی ترقی بارے مضمون لکھے جان دے نیں۔ چاند شرمانے پنجابی زبان بارے اک مضمون لکھا جیہدی وگنی المیراں اے:

”جدوں کوئی پنجابی زبان وچ مٹھیاں مٹھیاں گلاں کر دا اے مینوں
ایس طرح لگدا اے جویں کوئی صاف زل آبتار نغمے الاپ رہیا

ہووے یا کوئی بلبل پھل اُتے بیٹھا چپک رہیا ہووے“ (13)

پہلے پہل راوی وچ چٹکے دی شامل کیستے جاندے سن۔ ملاحظہ فرماؤ:

”ساڈے کالج وچ اک نویں کلب بنی اے جس دا ناں ’پھٹا پھٹ کلب‘ اے، اس دے ممبر بنن نال لٹک، مٹک، چٹک تے رفتار، گفتار، سگار دے پورے ماسٹر بن جائیدا اے۔ جس کسے نوں اس دا ممبر بنن دا شوق ہوئے اوہ ’راوی پنجابی‘ دا حوالہ دے کے شریمان جناب مسٹر بابو، لالہ شنگلو صاحب بہادر چودھری اسکوائر، بی۔ اے کمپاینڈ، آئسز لوج روڈ، ڈاک خانہ کتاب گھرتوں مفت پراسپیکٹس منگا کے اپنا شوق پورا کر سکدا اے۔ پروکھنا بندے ڈاڈھے جے۔“ (14)

پنجابی گورکھی لکھتاں دا تجزیہ

پنجابی پاکستانی پنجاب تے انڈین پنجاب توں اڈکینڈا، امریکہ، یورپ تے پوری دُنیا وچ بولی جان والی زبان اے۔ پنجابی بولن والیاں دی گنتی کروڑاں وچ اے۔ پنجابی لکھن لئی پوری دُنیا وچ تن رسم الخط رائج نیں۔ رومن، گورکھی تے شاہ مکھی۔ انڈین پنجاب تے کینیڈا وچ گورکھی رسم الخط تے پاکستانی پنجاب وچ شاہ مکھی رسم الخط رائج اے۔ ونڈ توں پہلاں دے پنجاب وچ ہندو، سکھ تے مسلمان کٹھے سن ایس لئی پنجابی دے دونوں رسم الخط ”راوی“ وچ شامل ہوندے سن۔ ”راوی“ دے پنجابی (گورکھی) حصے دا تجزیہ درج ذیل اے:

(1)۔ ادارے:

اداریہ مدیر لولوں لکھی ہوئی لکھت ہوندى اے جیہڑی کسے وی رسالے دے مڈھ وچ شامل ہوندى اے۔ پنجابی دے شاہ مکھی تے گورکھی حصے لئی دکھ دکھ ادارے لکھیا جانداسی۔ اک گورکھی ایڈیٹوریل دے شاہ مکھی لپی انتر دی وگی ویکھو جیہدے وچ پریتم سنگھ (ایڈیٹر) گورنمنٹ کالج نال محبت دا اظہار کردے نظر آندے نیں:

”جد ایس کالج آتے نال ہی ہوٹل آئے اسیں تاں سانوں ایہہ کدی سنے وچ وی خیال نہیں آیا سی جو ایس پریم دے سنگلاں وچ ہی بجھ

جاواں گے۔ اوول ٹاور، اپ تے ڈاؤن والیاں پوڑھیاں، لائبریری
(بھائیں، ایکسٹرا، کتاباں کدی پڑھیاں وی نہیں)، سائیکل سٹینڈ
(بھائیں نال ساڈا کوئی تعلق نہیں، کیوں جو ساڈے کول کوئی سائیکل
تاں ہے ہی نہیں) نہ ہی تمیزیم نال کیوں جے اسیں کدی ورزش کیتی
نہیں۔ ساڈے دل لئی کالج دی اک اک اٹ وچ اوہ جذبے بھرے
پئے ہن جو جے کدی امتحان سرتے نہ ہووے تاں ساڈے کوی بن
جاوَن دا ات خطرہ اے۔“ (15)

پریم سنگھ ایڈیٹوریل دے انت وچ بھائی ویر سنگھ جی دیاں اوہ لائنیں لکھیاں نہیں جیہڑی
اوہناں نے کشمیر لئی لکھیاں سن: ”تیتھوں وچھڑن لگیاں ساڈا دل گھیریاں کھاوے۔“ (16)
(2)۔ گورکھی شاعری:

پنجابی گورکھی حصے دی شاعری وچ زیادہ تر آزاد تے معری نظمیں لکھیاں گئیاں جیہناں
وچ زندگی، موت، عشق حقیقی، عشق مجازی ورگے موضوعات عام نیں۔ نظم ”پریم کہانی“ دی وگی ویکھو:
”پریم دیاں گلاں / توں دسیں / میں سناں / میں کدی نہ تھکاں / ساری
ساری رات / جاگدی رہواں / فیرو نہ اکاں / میں گلاں سن دی سن
دی / اکھاں میٹ لواں / توں اُٹھ کے چلا جاویں / مینوں ستی دیکھ کے /
میں اُبھڑا وے اُٹھاں / جیویں ستا اٹھیا بال / لہجے اپنی ماں نوں / توں نہ
لہجیں / میرا دل دھڑکے / میریاں اکھیاں چ پانی / میں لبھاں اپنی
پریم نوں / اوہ کتھے / ربا اوہ کتھے۔“ (17)

ایس توں علاوہ ربا عیاں، کوتاواں، غزلاں تے گیت وغیرہ لکھے ملدے نیں۔ اک آزاد نظم
”جیون“ وچ جیون تے موت بارے دسیا گیا اے۔ وگی ویکھو:

جنم.....

بچپن..... بھولا پن، کھیل کد تے بے فکری

جوانی..... اُمنگاں، مدہوشی

بڑھپا..... غماں تے دکھاں دے کالے بدل

موت.....!!! (18)

(3)۔ گورکھی نثر:

گورکھی نثری حصے وچ کئی قسم دے مضمون، کہانیاں تے ڈرامے شامل نیں۔ مضموناں تے کہانیاں وچ اوس دور دے مسائل، شاعراں دے فکر و فن تے روزمرہ زندگی وچ ہون والے واقعات نوں بیان کیتا گیا اے۔ اک مضمون دی وگنی دیکھو جیہدے وچ پورن سنگھ دی نظر وچ عورتاں دے حقوق تے اوہناں دی عزت بارے گل بات کیتی گئی اے:

”پورن سنگھ دیاں نظراں وچ استریاں توں ودھ کوئی چیز زیادہ ستکار
یوگ نہیں۔ استری رب داروپ ہے۔ ایہہ اک دیوی ہے جس دی پوجا
کرنی چاہیدی اے۔

"The coming of woman brings with it the perfume of the
presence of God" (19)

بلھے شاہ دی شاعری اُتے لکھے مضمون دی وگنی دیکھو:

”بلھے دے مذہب وچ غریباں نال ہمدردی کرنی تے اوہناں دا دُکھ
وڈا نا سبھ توں وڈا ثواب ہے۔ اُچے مندر تے ماڑیاں اُسارن کولوں
اک ڈھٹھے ہوئے دل نوں اُسارنا ودھ چنگا ہے۔ اس نے مسلماناں ول
اشارے کر دے ہو یا کہیا اے:

سانویں دے کے لوویں سوئی
ڈیوڈھیاں تے بازی لائی
ایہہ مسلمانی کتھوں پائی
ایہہ تہاڈے کردار..... (20)

پنجابی زبان بڑی مٹھی تے قدیم زبان اے تے بابا فرید ہوراں نے (جیہڑے پنجابی زبان
دے پہلے شاعر نیں) دین دی تعلیم نوں عام کرن لئی عام لوکاں دی زبان (پنجابی) نوں ذریعہ اظہار
بنا کے لوکائی دی راہنمائی کیتی۔

پنجابی ادب دا قیمتی خزانہ ”راوی“ حصہ پنجابی دی صورت گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، لاہور وچ

موجود اے۔ ایس مجلے وچ پنجابی ادب دی پوری اک صدی دی تاریخ محفوظ اے۔ بے زبان دے حوالے نال گل کیتی جاوے تے ساریاں لکھتاں دی زبان سادہ، نہایت آسان تے ٹھیٹھ ماجھی لہجہ اے۔ پنجابی بولن تے سمجھن والا بڑی سوکھ نال ایہنوں سمجھ سکدا اے پر گورکھی حصے وچ کئی جگہ ہندی تے سنسکرت دے الفاظ دا وی ورتا را کیتا گیا اے۔

مکدی گل ایہہ کہ گورنمنٹ کالج، لاہور (موجودہ جی سی یونیورسٹی، لاہور) 1864ء وچ اپنے قیام توں ہن تیکر 153 ورہیاں دی مدت گزار چکیا اے تے گورنمنٹ کالج دی شان اج وی اوہی اے جیہڑی صدیاں پہلاں سی۔ گورنمنٹ کالج، لاہور نے جیہڑے ادبی تے تخلیقی کم کیتے نیں اوہناں نوں محفوظ رکھن لئی اک کم ہور کیتا کہ مجلہ ”راوی“ 1906ء نوں آغاز کیتا جیہدے پاروں بہت سارا ادب چھاپے چڑھیا تے محفوظ وی ہو گیا جیہدے توں اسیں اج وی لابھ چک رہے آں۔

حوالے

- 1- ظہیر احمد، صدیقی، ڈاکٹر، تاریخ گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، (لاہور: گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، 2014ء)، 12۔
- 2- عبدالممد، ایچ ایل اوگیرٹ، ہسٹری آف گورنمنٹ کالج، (لاہور: زین پرنٹنگ پریس، 1864-1964ء)، 14۔
- 3- ظہیر احمد، صدیقی، ڈاکٹر، تاریخ گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، 80۔
- 4- عبدالممد، ایچ ایل اوگیرٹ، ہسٹری آف گورنمنٹ کالج، 4۔
- 5- اوہی
6. Sher Mohammad Garewall, A History of Government College Lahore 1964-1989, (Lahore: Government College, 1989), 163.
- 7- ظہیر احمد، صدیقی، ڈاکٹر، تاریخ گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، 77۔
- 8- نصیر ملکی، ”راوی دیاں چھلاں“، (لاہور: گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، 1964ء)، 10۔
- 9- گوردیال سنگھ، کھوسلہ، ”ایڈیٹوریل“، راوی، شمارہ (اکتوبر 1932ء)، 1۔

- 10- جسیر سنگھ، باوا، ”ایڈیٹوریل“، راوی، شمارہ (مئی، جون 1939ء)، 2۔
- 11- ہر بھجن سنگھ، ہردم، ”ماں (نظم)“، راوی، شمارہ (فروری 1943ء)، 2۔
- 12- نامعلوم، ”کوٹا“، راوی، شمارہ (فروری 1931ء)، 12۔
- 13- چاند شرما، ”پنجابی زبان“، راوی، شمارہ (فروری 1931ء)، 1۔
- 14- رانجھا، ”چٹکلے“، راوی، شمارہ (جون 1943ء)، 8۔
- 15- پریم سنگھ، ”ایڈیٹوریل“، راوی، شمارہ (اپریل 1929ء)، 3۔
- 16- پریم سنگھ، ”ایڈیٹوریل“، راوی، شمارہ (فروری 1939ء)، 2۔
- 17- پ۔س۔ن، ”پریم کہانی“، راوی، شمارہ (جنوری 1940ء)، 16۔
- 18- عبدالرؤف، جیون، راوی، شمارہ (جون 1940ء)، 12۔
- 19- کرتار سنگھ، ”استری: پورن سنگھ دی نظراں وچ“، راوی، شمارہ (مئی، جون 1939ء)، 11۔
- 20- ست نام، سنگھ ہتکاری، ”ہرمن پیارا اباھا“، راوی، شمارہ (جون 1940ء)، 6۔

